

Topical and methodological content analysis of education science thesis and dissertations of Tabriz University from 1997 to 2016

Vajihe Ranjbari sofyan^{*1}, Hashem Atapour², Torab Najjari³

1. MSc, Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Education and Psychology, University of Tabriz, Tabriz, Iran
2. Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Education and Psychology, University of Tabriz, Tabriz, Iran
3. Assistant Professor, Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Education and Psychology, University of Tabriz, Tabriz, Iran

Corresponding author: vajihe_ranjbari@yahoo.com | **Received:** 2022/09/23 | **Accepted:** 2022/12/17 | **Published:** 2023/12/18

Abstract

The main objective of this research is to know the content status theses and dissertations of Tabriz University in Educational Psychology, Curriculum Planning, Human Resources Education and Improvement in order to determine the subject trend and methods used in each field from 1376 to 1395. The present research is applied in term of objective which has done using content analysis method. Out of 405 theses and dissertations in the field of educational sciences that were available in the library of the Faculty of Educational Sciences and Psychology at the time of the research, 195 cases were selected as sample. A researcher-made check-list was used to collect data. The findings of the study showed that in the field Human Resources Education and Improvement theses were in 9 subject areas, with the highest frequency in the "performance evaluation" subject area (4 cases); in the field of Curriculum Planning, theses were in 11 subject areas with the highest frequency in the "learning and teaching theories" subject area (20 cases); In the field of Educational Psychology, theses were in 14 subject areas with the highest frequency in the subject area of "study and learning strategies" (14 cases); In the field of Educational Psychology (doctoral degree) dissertations were in 6 subject areas, with the highest frequency in the "behavior modification and change" and "new methods teaching and learning" subject areas (5 cases). Furthermore, the most used research method at the theses and dissertations of educational sciences was the correlation method. The results showed that gender had no effect on the subject area of theses and dissertations, however the grade had a direct effect on the type of research method used. Determining the research priorities in each of the fields of educational sciences in both master's and doctorate levels, as well as teaching various research methods in order to enrich theses and dissertation in this field, is necessary.

Keywords: Thesis, Subject Content Analysis, Methodology, Educational Sciences, Tabriz University

تحلیل محتوای موضوعی و روش شناختی پایان نامه ها و رساله های تحصیلات تکمیلی رشته ی علوم تربیتی دانشگاه تبریز در فاصله سال های ۱۳۷۶ - ۱۳۹۵

وجیهه رنجبری، هاشم عطاپور، تراب نجاری

۱. کارشناس ارشد رشته علم اطلاعات و دانش شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.
۲. دانشیار علم اطلاعات و دانش شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.
۳. استادیار علم اطلاعات و دانش شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

*نویسنده مسئول: vajihe_ranjbari@yahoo.com | دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۲۲ | پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۲۶ | انتشار: ۱۴۰۲/۰۹/۲۷

چکیده

هدف اصلی این پژوهش آگاهی از وضعیت محتوایی پایان نامه های تحصیلات تکمیلی رشته علوم تربیتی دانشگاه تبریز در گرایش های روانشناسی تربیتی، برنامه ریزی درسی، آموزش و بهسازی منابع انسانی به منظور تعیین سیر موضوعی در هر مقوله از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۵ می باشد. پژوهش حاضر از نوع کاربردی و روش پژوهش، تحلیل محتوا با استفاده از سیاهه- واریسی است. به منظور تحلیل محتوای پایان نامه ها، از میان ۴۰۵ پایان نامه رشته علوم تربیتی که در زمان انجام پژوهش در کتابخانه دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی موجود بودند، ۱۹۵ پایان نامه به عنوان نمونه انتخاب شدند. برای گردآوری داده ها از سیاهه واریسی محقق ساخته استفاده شده است. یافته های مطالعه نشان داد، در رشته آموزش و بهسازی پایان نامه-ها در ۹ حوزه ی موضوعی با بیشترین فراوانی در حوزه ی موضوع ارزیابی عملکرد (۴ مورد)؛ در رشته برنامه ریزی درسی پایان نامه ها در ۱۱ حوزه ی موضوعی با بیشترین فراوانی در حوزه ی موضوعی نظریه های یادگیری و تدریس (۲۰ مورد)؛ در رشته روانشناسی تربیتی پایان نامه ها در ۱۴ گرایش موضوعی با بیشترین فراوانی در حوزه ی موضوعی راهبردهای مطالعه و یادگیری (۱۴ مورد)؛ در رشته دکترای روانشناسی تربیتی پایان نامه ها با ۶ حوزه ی موضوعی با بیشترین فراوانی در حوزه های موضوعی شیوه های اصلاح و تغییر رفتار و شیوه های نوین یاددهی و یادگیری (۵ مورد) انجام گرفته است. همچنین بیشترین روش پژوهش مورد استفاده در پایان های علوم تربیتی، روش همبستگی بود. نتایج نشان داد جنسیت تاثیری در گرایش موضوعی پایان نامه ها ندارد، ولی مقطع تحصیلی بر نوع روش پژوهش مورد استفاده تاثیر مستقیم دارد. تعیین اولویت های پژوهشی در هر یک از گرایش های رشته علوم تربیتی در دو مقطع ارشد و دکترا و نیز آموزش روش های متنوع پژوهش در راستای غنا بخشیدن به پایان نامه های این رشته ضروری می باشد.

کلمات کلیدی: پایان نامه، تحلیل محتوای موضوعی، روش شناسی، رشته علوم تربیتی، گرایش های موضوعی

تحلیل محتوا از تکنیک‌های مربوط به روش استنادی در پژوهش‌های علوم انسانی و علوم اجتماعی است. روش استنادی به کلیه روش‌هایی گفته می‌شود که در آن‌ها هدف پژوهش با مطالعه، تحلیل و بررسی اسناد و متون برآورده می‌شود. این تکنیک به تحلیل و آنالیز محتوا می‌پردازد و می‌کوشد داده‌هایی را در مورد متن استخراج کند و داده‌های استخراج شده را تحلیل نماید (ساروخانی، ۱۳۸۲). به بیانی دیگر، تحلیل محتوا روش مطالعه و تجزیه و تحلیل روابط به شکلی نظاممند، عینی و کمی به منظور سنجش متغیرهاست و عمدتاً در وسایل ارتباط جمعی و منابع مکتوب استفاده می‌شود. البته از این روش نمی‌توان به تنهایی به عنوان مبنایی جهت تعیین اثرات محتوا بر مخاطبان بهره جست (سعدی‌پور (بیابانگرد)، ۱۳۹۳).

تحلیل محتوا سال‌هاست که مورد توجه بسیاری از پژوهشگران در رشته‌های مختلف قرار گرفته است. در این روش پژوهش، پژوهشگر به جای آنکه نگرش‌ها و باورها و دیدگاه‌های افراد را از طریق پرسشنامه مورد مقایسه و بررسی قرار دهد، پیام‌هایی را که تولید کرده‌اند مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد. تحلیل محتوا در اصل به معنای تحلیل نظام‌مند فراوانی کلمه‌ها، عبارت‌ها، موضوع‌ها، مکان‌ها و دیگر موارد با توجه به هدف پژوهش است (آذرانفر، ۱۳۸۵). در مورد نقاط قوت تحلیل محتوا می‌توان گفت که تحلیل محتوا از لحاظ هزینه و به لحاظ زمانی، نسبت به انواع دیگر تحقیقات، بسیار مقرون به صرفه می‌باشد. به همین دلیل، هر پژوهشگر به راحتی می‌تواند به تحلیل محتوای یک موضوع بپردازد. در صورتی که تحقیقات پیمایشی به تنهایی و براحتی برای او میسر نیست، برای تحلیل محتوا به تجهیزات زیادی نیاز نیست. محقق در صورت دستیابی به منابع و اطلاعات می‌تواند به تحلیل آن بپردازد (ساروخانی، ۱۳۸۲).

بیان مسئله

دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه تبریز در سال ۱۳۲۹-۳۰ در جوار دانشکده ادبیات و علوم انسانی با عنوان دانشسرای عالی ایجاد و راه‌اندازی گردید. در سال ۱۳۴۷ رشته‌های تحصیلی خانه‌داری و کتابداری نیز به مجموعه رشته‌های این دانشسرا اضافه شد. در سال ۱۳۴۹ نام دانشسرا به دانشکده علوم تربیتی تغییر یافت. در سال ۱۳۵۲ رشته علوم تربیتی در این دانشکده تاسیس و از سال ۱۳۶۲ بنا به تصویب ستاد انقلاب فرهنگی به رشته تخصصی تکنولوژی آموزشی تغییر نام یافت. رشته روانشناسی از سال ۱۳۵۵، از دانشکده ادبیات و علوم انسانی به دانشکده علوم تربیتی منتقل و از سال ۱۳۶۲ با نام روان‌شناسی بالینی شناخته شد. این دانشکده، سرانجام از سال ۱۳۷۰ با عنوان دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی به فعالیت خود ادامه داد (دانشگاه تبریز، ۱۳۷۸). این دانشکده هم اکنون دارای چهار گروه آموزشی روانشناسی، علوم تربیتی، علم-اطلاعات و دانش‌شناسی و اعصاب شناختی می‌باشد. گروه‌های آموزشی روان‌شناسی و علوم تربیتی و علم اطلاعات و دانش‌شناسی در مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری، و علوم اعصاب شناختی در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری دانشجو می‌پذیرد. در زمان انجام این پژوهش (سال ۱۳۹۶) مجموع ۸۷۴ پایان-نامه در سطح ارشد و دکتری (تا زمان تحقیق این پژوهش) در کتابخانه این دانشکده وجود داشت. از این تعداد، ۳۸۶ پایان‌نامه در سطح کارشناسی ارشد و ۱۹۰ پایان‌نامه در سطح دکتری مربوط به رشته علوم تربیتی درگرایش‌های روانشناسی تربیتی، برنامه‌ریزی درسی، آموزش و بهسازی منابع انسانی بود. اولین پایان‌نامه در سال ۱۳۷۶ در رشته علوم تربیتی در سطح کارشناسی ارشد دفاع شده است.

علی‌رغم اینکه در طی ۲۰ سال گذشته، یعنی از سال ۱۳۷۶ تعداد قابل توجهی پایان‌نامه در رشته علوم تربیتی در مقاطع و گرایش‌های مختلف به انجام رسیده است، لیکن تاکنون پژوهشی که تصویری کلی از کم و کیف پایان‌نامه‌های مذکور به لحاظ روند موضوعی، روش‌های تحقیق و آماری، وضعیت ارجاعات از نظر شکل و زبان ارائه کند، صورت نگرفته است. بنابراین مشخص نیست در پایان‌نامه‌های علوم تربیتی دانشگاه تبریز به کدام موضوعات توجه بیشتر و به کدامین موضوعات توجه کمتری شده است، همچنین میزان اقبال به موضوعات در طول زمان مشخص نیست. علاوه بر این از وضعیت روش‌های مورد استفاده در پایان‌نامه‌ها اطلاع دقیقی در دست نیست. اینکه روش‌های کمی بیشتر استفاده شده‌اند یا روش‌های کیفی، و اینکه بیشتر از کدامیک از انواع روش‌های تحقیق استفاده شده است. با این توصیف، هدف اصلی از این پژوهش آگاهی از وضعیت محتوایی پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی رشته علوم تربیتی از نظر روند موضوعی پایان‌نامه‌ها و روش‌های پژوهش مورد استفاده در آنهاست بدیهی است انجام چنین پژوهشی می‌تواند به شناخت از وضعیت گذشته منجر شده و با ارائه تصویری از گرایش‌ها در انتخاب موضوعات پایان‌نامه‌ها، خلاهای موجود شناسایی شده و برای برنامه‌ریزی‌های آموزشی و پژوهشی آتی مورد استفاده قرار گیرد.

براین اساس در پژوهش حاضر، پایان‌نامه‌های رشته علوم تربیتی گرایش‌های روانشناسی تربیتی، برنامه‌ریزی درسی، بهسازی منابع انسانی در کتابخانه‌ی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه تبریز مربوط به سال‌های ۱۳۷۶ تا پایان سال ۱۳۹۵ با روش تحلیل محتوا مورد بررسی قرار گرفتند. پرسش‌های این پژوهش به قرار ذیل هستند:

۱. روند موضوعی حاکم بر پایان‌نامه‌های علوم تربیتی در دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تبریز از چه ساختاری تبعیت می‌کنند؟
۲. روش‌های پژوهش مورد استفاده در پایان‌نامه‌های رشته علوم تربیتی در دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تبریز چگونه است؟
۳. آیا جنسیت بر گرایش‌های موضوعی پایان‌نامه‌های رشته علوم تربیتی دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تبریز تأثیرگذار است؟
۴. آیا مقطع تحصیلی بر نوع روش مورد استفاده در پایان‌نامه‌های رشته علوم تربیتی دانشگاه تبریز تأثیرگذار است؟

پیشینه پژوهش

رضایی و رحیمی (۱۳۸۷)، پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران از آغاز تا سال ۱۳۸۶ انجام دادند. تعداد ۱۷۴۷ عنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد و دکترای روان‌شناسی، علوم تربیتی، کتابداری و اطلاع‌رسانی از سال ۱۳۳۸ تا تابستان ۱۳۸۶، با هدف تحلیل گرایش‌های موضوعی آن‌ها و با استفاده از روش تحلیل محتوا بررسی گردید. یافته‌ها نشان داد که در مورد پایان‌نامه‌های تولید شده علوم تربیتی در دوره مورد بررسی، بیشترین سهم متعلق به چهار مقوله "مدیریت"، "آزمون‌ها و مقیاس‌ها"، "برنامه درسی و آموزش"، و "فلسفه آموزش و پرورش"، با مجموع بیش از ۵۹ درصد کل پایان‌نامه‌ها تولید شده این گرایش بود. حدود ۴۱ درصد از پایان‌نامه‌های باقیمانده، میان ۲۹

مقوله موضوعی دیگر توزیع شده بود. در مورد پایان نامه های روان شناسی در دوره مورد بررسی، بیشترین سهم به ترتیب "روان شناسی تربیتی"، "روان شناسی شناختی"، "روان شناسی عمومی" و "روان شناسی و آموزش کودکان استثنایی"، با مجموع بیش از ۵۸ درصد کل پایان نامه های تولید شده این گرایش بود و بقیه آن (حدود ۴۲ درصد) میان ۱۰ مقوله موضوعی دیگر توزیع گردیده است. در رشته کتابداری و اطلاع رسانی، حوزه هایی مانند "مواد و منابع"، "رکوردهای کتاب شناختی"، "کتابخانه و مراکز منابع" و "کنترل کتاب شناختی"، در مجموع، بیش از ۵۳ درصد کل پایان نامه های رشته را به خود اختصاص داده بود و بقیه آن (حدود ۴۷ درصد)، میان ۱۳ مقوله موضوعی دیگر توزیع گردیده است. در تمامی رشته ها، گرایش پایان نامه ها بیشتر ناشی از رویکرد نظام رسمی دانشگاهی به مباحث درسی بوده و حضور موضوعات جدید بسیار کم رنگ بود.

کشمیری، سه دهی و صابری (۱۳۸۹)، پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای چکیده پایان نامه های کارشناسی ارشد کتابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال و علوم تحقیقات از سال ۱۳۸۰-۱۳۸۶ با روش تحلیل محتوا انجام دادند. یافته ها نشان داد که بیشترین تعداد پایان نامه ها مربوط به سال ۸۶ و دانشگاه علوم تحقیقات بود. گرایش موضوعی غالب در چکیده پایان نامه های مورد بررسی، مربوط به موضوع فناوری اطلاعات و ارتباطات و ضعیف ترین گرایش به مقوله مدیریت بود.

ابراهیم زاده (۱۳۹۰)، پژوهشی با نام تحلیل محتوای مقالات دایره المعارف پزشکی اسلام و ایران با استفاده از روش تحلیل محتوا انجام دادند. نتایج پژوهش نشان داد هیچ رابطه معناداری بین تعداد استنادها و ملیت نویسندگان مقالات وجود ندارد؛ در حالی که مشخص شد بین زمان نشر و تعداد دفعات استناد، رابطه معنادار و مستقیم وجود دارد.

ریاحی نیا و نوابی نژاد (۱۳۹۰) پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوایی و استنادی مقالات فصلنامه تحقیقات زنان» انجام دادند. نتایج پژوهش نشان داد که بیشترین روش استفاده شده، روش توصیفی و بیشترین پوشش موضوعی، اشتغال و کارآفرینی بوده است. همچنین بین میزان مشارکت مردان نسبت به زنان در این نشریه تفاوت معناداری وجود نداشت. پراستنادترین مولفان نیز در این پژوهش مشخص شدند.

شرفی و همکاران (۱۳۹۱)، پژوهشی با عنوان «موضوع های پایان نامه های کارشناسی ارشد و دکتری رشته کتابداری و اطلاع رسانی از سال ۱۳۸۴-۱۳۸۸ در دانشگاه های دولتی ایران» انجام دادند. نتایج پژوهش نشان داد گرایش موضوعی غالب در پایان نامه های علوم کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه های دولتی ایران مربوط به موضوعات کتابداری، بازیابی اطلاعات و کتاب سنجی، و ضعیف ترین گرایش مربوط به موضوع رده بندی است. ارجمند نژاد و کاظمی (۱۳۹۴)، پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای پایان نامه های کارشناسی ارشد رشته مدیریت دانشگاه سیستان و بلوچستان» انجام دادند. نتایج پژوهش نشان دادند که بیشترین پایان نامه های دفاع شده به رشته مدیریت فناوری اطلاعات اختصاص داشت. گرایش موضوعی غالب پایان نامه ها مقوله مشتری مداری بود. درصد فراوانی بیشتر پدیدآورندگان مربوط به مردان است و بیشترین استنادها به کتاب بوده است.

محمدی و صفری (۱۳۹۹)، پژوهشی با عنوان پژوهش های تحلیل محتوا در حوزه علم اطلاعات و دانش شناسی ایران بین سال های ۱۳۶۵-۱۳۹۷ در ایران انجام دادند. هدف پژوهش مذکور، ارائه تحلیلی از تحقیقات تحلیل محتوایی انجام شده در حوزه علم اطلاعات و دانش شناسی ایران بود. پژوهش آنها از نوع تحقیقات کاربردی بود که با روش تحلیل محتوا انجام شده بود. یافته ها نشان داد در بازه زمانی مورد مطالعه پژوهشگران به طور کلی ۴۴ پژوهش تحلیل محتوا منتشر شده است که از آنها، ۹ عنوان در قالب پایان نامه، ۳۱ عنوان در قالب مقاله، ۴ عنوان در قالب کتاب و یا بخشی از یک کتاب منتشر شده است. در میان تحلیل محتواهای انجام شده، مقاله ها در ۱۶ مورد، پایان نامه ها در ۱۰ مورد، کتاب ها در ۱۲ مورد، و کلیه متون در ۶ مورد به عنوان واحد تحلیل بودند. ۲۱ عنوان (۴۷/۷ درصد) به صورت چند نویسنده ای و ۲۳ عنوان (۵۲/۳ عنوان) به صورت تک نویسنده ای منتشر شده است. از نظر زمانی ۲ عنوان در دهه ۱۳۶۰، ۱۱ عنوان در دهه ۱۳۷۰، ۱۵ عنوان در دهه ۱۳۸۰ و ۱۶ عنوان در دهه ۱۳۹۰ منتشر شده اند.

پژوهش هایی که در خارج از کشور در این زمینه کار شده اند عبارتند از: عبدولایه (۲۰۰۴)، در تحقیقی به تحلیل پایان نامه های کارشناسی ارشد رشته علوم انسانی دانشگاه بین المللی اسلامی مالزی در بین سال های ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۹ پرداخت. نتایج تحقیق نشان داد که بین روش های تحقیق و موضوعات آنها در بازه های زمانی ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۵ و ۱۹۹۶ تا ۱۹۹۹ تفاوت معناداری وجود دارد. نتایج نشان داد پایان نامه ها از نظر تعداد و تاکید بر موضوعات مذهبی و فلسفی، استفاده از روش های تجربی و فاصله گرفتن از روش های مرور متون در بازه زمانی دوم رشد داشته اند.

کوفوگیاناکیس و کروملی^۱ (۲۰۰۴)، به «تحلیل محتوای پژوهش های کتابداری و اطلاع رسانی در سال ۲۰۰۱ پرداختند، یافته های این پژوهش نشان داد که روش توصیفی بیش تر از روش های دیگر مورد استفاده قرار گرفته و حوزه موضوعی «دستیابی به اطلاعات و بازیابی» و بعد از آن «مجموعه سازی»، «مدیریت»، «آموزش» و «مرجع» بیش ترین تعداد پژوهش ها را به خود اختصاص داده اند.

فوسو^۲ و آلمنا^۳ (۲۰۰۶)، پایان نامه های کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع رسانی را که در سال های ۱۹۹۸ تا ۲۰۰۵ درباره ی کتابخانه بآلم دانشگاه غنا به رشته تحریر در آمده تحلیل کردند. آنها به تحلیل مشخصات ظاهری پایان نامه ها، حوزه موضوعی آنها و این که آیا به وسیله کارکنان کتابخانه نوشته شده اند یا نه، پرداختند. آنها همچنین، به کارگیری پیشنهادهای پایان نامه ها توسط مدیریت کتابخانه را مورد بررسی قرار دادند.

مورات دیرلیکلی^۴ و همکاران (۲۰۱۵)، به تحلیل محتوای پایان نامه های مربوط به یادگیری مشارکتی در ترکیه بین سال های ۲۰۱۴-۱۹۹۳ پرداختند. به طور کلی ۲۲۰ پایان نامه که از طریق آنلاین (دسترسی آزاد) در سایت شورای آموزش عالی موجود بود مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج بررسی ها نشان دادند که پایان نامه-

¹KoufogiannakisCrumley

²Fosu

³Alemna

⁴Murat dirlikli at all

های موضوع یادگیری مشارکتی از سال ۲۰۰۵ که برنامه درسی تغییر یافته، افزایش داشته است. همچنین نتایج نشان داد که در پایان‌نامه‌ها بیشتر از روش کمی استفاده شده و اثر این روش یادگیری در موفقیت تحصیلی مورد مطالعه قرار گرفته است.

جین ژانگ و همکاران^۱ (۲۰۱۶)، در پژوهشی تحت عنوان بررسی روش‌های آماری مورد استفاده در شش مجله کتابداری و اطلاع رسانی، نشان دادند که استفاده از روش‌های آماری رو به رشد است و همچنین در مجله انجمن علم اطلاعات و تکنولوژی^۲ و مجله پردازش و مدیریت اطلاعات بیشتر از روش‌های آماری آزمون تی، آزمون تحلیل واریانس و آزمون ایکس استفاده شده است.

گورهان دوراک^۳ و همکاران (۲۰۱۷)، پژوهشی به تحلیل محتوایی پایان‌نامه‌های ارشد در زمینه آموزش از راه دور در آموزش عالی بین سال‌های ۲۰۱۵-۱۹۸۶ در ترکیه پرداختند. در مجموع ۲۸۵ پایان‌نامه کارشناسی ارشد برای تعیین کلید واژه‌ها، مقررات دانشگاه، منطقه مورد پژوهش، چهارچوب نظری، روش‌ها و طرح‌های پژوهشی، تحلیل آماری، ابزارگردآوری داده‌ها، شرکت‌کنندگان، ساختار روش‌های آموزشی، متغیرها و موسسات وابسته مورد بررسی قرار گرفت. نتایج پژوهش، گرایش‌های موضوعی یادگیری از راه دور را در ترکیه آشکار کرده و ارتباط بین گرایش‌های پژوهشی را نشان می‌دهد.

روش پژوهش

روش بکار گرفته شده در این پژوهش از نوع روش تحلیل محتوا است. در بررسی حاضر پایان‌نامه‌ها از جنبه‌های مختلف نظیر روش‌های پژوهش، روش‌های آماری، گرایش‌های موضوعی و مآخذ تحلیل شدند.

جامعه آماری، نمونه، روش نمونه‌گیری، روش گردآوری و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات:

جامعه آماری پژوهش حاضر، شامل تمامی پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی گروه علوم تربیتی دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تبریز بین سال‌های ۱۳۷۶ - ۱۳۹۵ است. تعداد کل پایان‌نامه‌های علوم تربیتی ۳۹۸ پایان‌نامه است که از این تعداد با استفاده از جدول نمونه‌گیری مورگان، ۱۹۵ پایان‌نامه برای بررسی و تحلیل انتخاب شد. روش گردآوری اطلاعات: اطلاعات با استفاده از سیاهه واریسی محقق ساخته از طریق مشاهده مستقیم انجام شد. تعیین حوزه‌های موضوعی پایان‌نامه‌ها، با کمک متخصصان و اساتید دانشکده صورت گرفت. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات: داده‌های فراهم شده با استفاده نرم‌افزار اس.پی.اس.اس نسخه ۲۱ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

یافته‌های پژوهش بر حسب پاسخگویی به پرسش‌های پژوهش و آزمون فرضیه‌ها ارائه می‌شوند.

¹ Jin Zhang

² Journal of Association for Information Science and Technology

³ GurhanDurak& at all

پرسش اول: روند موضوعی حاکم بر پایان‌نامه‌های علوم تربیتی در دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تبریز از چه ساختاری تبعیت می‌کنند؟

برای پاسخگویی به این پرسش، روند موضوعی هر یک از گرایش‌ها به طور جداگانه مورد بررسی قرار گرفت.

جدول ۱. توزیع فراوانی هر یک از مقوله‌های موضوعی در رشته‌ی بهسازی منابع

گرایش	حوزه موضوعی	تعداد پایان‌نامه‌ها	درصد
بهسازی منابع	آموزش الکترونیکی	۱	۵/۲۶٪
	آموزش و توسعه	۲	۱۰/۵۲٪
	ارزیابی دوره‌های آموزشی	۲	۱۰/۵۲٪
	ارزیابی عملکرد	۴	۲۱/۰۵٪
	توانمندسازی	۱	۵/۲۶٪
	رفتار سازمانی	۲	۱۰/۵۲٪
	سبک‌های رهبری	۲	۱۰/۵۲٪
	مدیریت دانش	۳	۱۵/۷۸٪
	مدیریت کیفیت و بهره‌وری	۲	۱۰/۵۲٪
جمع کل	۹	۱۹	۱۰۰٪

مندرجات جدول ۱، روند موضوعی حاکم بر پایان‌نامه‌های رشته‌ی بهسازی منابع را نشان می‌دهد. با بررسی نتایج حاصل از جدول می‌توان این‌گونه بیان کرد که در رشته‌ی بهسازی منابع، ۴ عنوان (بیشترین تعداد پایان‌نامه) در حوزه‌های موضوعی ارزیابی عملکرد و ۱ عنوان (کمترین تعداد پایان‌نامه) در حوزه‌های موضوعی آموزش الکترونیکی و توانمندسازی صورت گرفته است. بعد از حوزه‌ی ارزیابی عملکرد، حوزه‌های موضوعی مدیریت دانش، مدیریت کیفیت و بهره‌وری، سبک‌های رهبری، رفتار سازمانی، ارزیابی دوره‌های آموزشی، آموزش و توسعه به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

جدول ۲ به روند موضوعی حاکم بر پایان‌نامه‌های رشته‌ی برنامه‌ریزی درسی می‌پردازد.

جدول ۲. توزیع فراوانی هر یک از مقوله‌های موضوعی در رشته‌ی برنامه‌ریزی درسی

موضوع اصلی	حوزه موضوعی	تعداد پایان‌نامه‌ها	درصد
برنامه‌ریزی درسی	ارزشیابی برنامه درسی	۱۲	۱۶/۴۳٪
	برنامه درسی آموزش عالی	۶	۸/۲۱٪
	برنامه درسی پنهان	۳	۴/۱۰٪
	برنامه درسی مدارس	۶	۸/۲۱٪
	تحلیل محتوا	۶	۸/۲۱٪
	تمرکز و عدم تمرکز برنامه‌ریزی درسی	۲	۲/۷۳٪

طراحی فضای فیزیکی آموزشی	۱	۱/۳۶٪
مسائل جدید در برنامه‌ریزی درسی	۱۲	۱۶/۴۳٪
نظریه‌های انگیزش	۱	۱/۳۶٪
نظریه‌های یادگیری و تدریس	۲۰	۲۷/۳۹٪
نیازسنجی آموزشی	۵	۶/۸۴٪
جمع کل	۷۳	۱۰۰٪

با بررسی نتایج حاصل از جدول ۲ می‌توان این‌گونه بیان کرد که در رشته‌ی برنامه‌ریزی درسی، ۲۰ عنوان (بیشترین تعداد پایان‌نامه) در حوزه‌ی موضوعی نظریه‌های یادگیری و تدریس، ۱ عنوان (کمترین تعداد پایان‌نامه) در حوزه‌ی موضوعی نظریه‌های انگیزش صورت گرفته است. بعد از حوزه‌ی نظریه‌های یادگیری و تدریس، حوزه‌های موضوعی ارزشیابی برنامه درسی، مسائل جدید در برنامه‌ریزی درسی، برنامه درسی آموزش عالی، برنامه درسی مدارس، تحلیل محتوا، نیازسنجی آموزشی، برنامه درسی پنهان، تمرکز و عدم تمرکز برنامه‌ریزی درسی به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

جدول ۳ به روند موضوعی حاکم بر پایان‌نامه‌های رشته‌ی روانشناسی تربیتی در مقطع کارشناسی ارشد می‌پردازد.

جدول ۳. توزیع فراوانی هر یک از مقوله‌های موضوعی در مقطع کارشناسی ارشد رشته‌ی روانشناسی تربیتی

موضوع	حوزه موضوعی	تعداد پایان‌نامه‌ها	درصد
روانشناسی تربیتی	تفاوت‌های فردی در یادگیری و آموزش	۴	۴/۷۶٪
	دین و مهارت‌های اجتماعی	۴	۴/۷۶٪
	راهنمایی‌های مطالعه و یادگیری	۱۱	۱۳/۰۹٪
	روانشناسی افراد با نیازهای ویژه و آموزش آن‌ها	۶	۷/۱۴٪
	روانشناسی معلم	۲	۲/۳۸٪
	سبک‌های تفکر و آموزش	۴	۴/۷۶٪
	شیوه‌های اصلاح و تغییر رفتار	۶	۷/۱۴٪
	شیوه‌های سنجش و ارزشیابی	۲	۲/۳۸٪
	شیوه‌های نوین یاددهی و یادگیری	۱۰	۱۱/۹۰٪
	کاربرد نظریه‌های رشد و یادگیری	۱۰	۱۱/۹۰٪
	کاربرد نظریه‌های مدیریت و رهبری در نظام آموزشی	۵	۵/۹۵٪
	مبانی فلسفی و نظری روانشناسی تربیتی	۳	۳/۵۷٪
	نظریه‌های آموزشی و کاربرد آن‌ها در مقاطع مختلف تحصیلی	۱۰	۱۱/۹۰٪
جمع کل	نظریه‌های انگیزش	۷	۸/۳۳٪
	جمع کل	۸۴	۱۰۰٪

با بررسی نتایج حاصل از جدول ۳ می‌توان این‌گونه بیان کرد که در رشته‌ی روانشناسی تربیتی، ۱۱ عنوان (بیشترین تعداد پایان‌نامه) در حوزه‌های موضوعی راهبردهای مطالعه و یادگیری و ۲ عنوان (کمترین تعداد پایان‌نامه) در حوزه‌های موضوعی روانشناسی معلم و شیوه‌های سنجش و ارزشیابی صورت گرفته است. بعد از حوزه‌ی راهبردهای مطالعه و یادگیری حوزه‌های موضوعی نظریه‌ی آموزش و کاربرد آن‌ها در مقاطع مختلف تحصیلی، کاربرد نظریه‌های رشد و یادگیری، شیوه‌های نوین یاددهی و یادگیری، نظریه‌های انگیزش، روانشناسی افراد با نیازهای ویژه و آموزش آن‌ها، شیوه‌های اصلاح و تغییر رفتار، کاربرد نظریه‌های مدیریت و رهبری در نظام آموزشی، تفاوت‌های فردی در یادگیری و آموزش، دین و مهارت‌های اجتماعی، سبک‌های تفکر و آموزش، مبانی فلسفی و نظری روانشناسی تربیتی به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

جدول ۴ به روند موضوعی حاکم بر پایان‌نامه‌های رشته‌ی روانشناسی تربیتی در مقطع دکتری می‌پردازد.

جدول ۴. توزیع فراوانی هر یک از مقوله های موضوعی در مقطع دکتری رشته ی روانشناسی تربیتی

موضوع اصلی	حوزه موضوعی	تعداد پایان نامه ها	درصد
روانشناسی تربیتی	الگوی برنامه ریزی درسی	۱	۵/۲۶٪
	راهنماهای مطالعه و یادگیری	۲	۱۰/۵۲٪
	سبک های تفکر و آموزش	۳	۱۵/۷۸٪
	شیوه های اصلاح و تغییر رفتار	۵	۲۶/۳۱٪
	شیوه های نوین یاددهی و یادگیری	۵	۲۶/۳۱٪
	کاربرد نظریه های رشد و یادگیری	۳	۱۵/۷۸٪
جمع کل	۶	۱۹	۱۰۰٪

با بررسی نتایج حاصل از جدول ۴ می توان این گونه بیان کرد که در رشته ی دکتری روانشناسی تربیتی، ۵ عنوان (بیشترین تعداد پایان نامه) در حوزه ی موضوعی شیوه های اصلاح و تغییر رفتار و شیوه های نوین یاددهی و یادگیری و ۱ عنوان (کمترین تعداد پایان نامه) در حوزه ی موضوعی الگوی برنامه ریزی درسی صورت گرفته است. بعد از حوزه های موضوعی شیوه های اصلاح و تغییر رفتار و شیوه های نوین یاددهی و یادگیری، حوزه های موضوعی کاربرد نظریه های رشد و یادگیری، سبک های تفکر و آموزش، راهنماهای مطالعه و یادگیری به ترتیب در رتبه های بعدی قرار داشتند.

پرسش دوم: روش های پژوهش مورد استفاده در پایان نامه های رشته علوم تربیتی در دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تبریز چگونه است؟

جدول ۵. توزیع فراوانی روش های پژوهش استفاده شده در پایان نامه های مورد مطالعه را نشان می دهد.

جدول ۵. فراوانی پایان نامه های مورد بررسی براساس روش پژوهش

رشته تحصیلی	تحلیل محتوا	همبستگی	پیمایشی	دلفی - زمینه ای	علی - مقایسه ای	شبه تجربی	پدیدارشناختی	موردی	آزمایشی
بهسازی منابع	۵	۱۲	۹	۰	۰	۱	۲	۲	۰
برنامه ریزی درسی	۴	۱۷	۲۸	۱	۴	۸	۱۴	۱	۱
روانشناسی تربیتی	۰	۴۶	۸	۰	۱۴	۲۵	۰	۰	۰
دکتری تربیتی	۱	۰	۰	۰	۰	۱۷	۰	۰	۱
جمع کل	۱۰	۷۵	۴۵	۱	۱۸	۵۱	۱۶	۳	۲

همان طور که داده های جدول ۵ نشان می دهد در رشته آموزش و بهسازی منابع، بیشتر از روش همبستگی (با فراوانی ۱۲) استفاده شده است. روش های پیمایشی، تحلیل محتوا، پدیدارشناسی، موردی و شبه تجربی از

نظر میزان استفاده در پایان‌نامه‌های این رشته به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارند. در رشته برنامه‌ریزی درسی، بیشتر از روش پیمایشی (با فراوانی ۲۸) استفاده شده است. روش‌های همبستگی، پدیدارشناختی، شبه تجربی، علی-مقایسه‌ای، تحلیل محتوا، دلفی یا زمینه‌ای، موری و آزمایشی از نظر میزان استفاده در پایان‌نامه‌های این رشته به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار داشتند. در مقطع کارشناسی ارشد رشته روانشناسی تربیتی، بیشتر از روش همبستگی (با فراوانی ۴۶) استفاده شده است. روش‌های شبه تجربی، علی-مقایسه‌ای و پیمایشی از نظر میزان استفاده در پایان‌نامه‌های این رشته به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارند. در مقطع دکتری رشته روانشناسی تربیتی، بیشتر از روش شبه‌تجربی (با فراوانی ۱۷) استفاده شده است. روش‌های آزمایشی از نظر میزان استفاده در پایان‌نامه‌های این رشته در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

در مجموع، در رشته علوم تربیتی از بین روش‌های پژوهش ذکر شده، روش همبستگی با فراوانی ۷۵ بیشتر از سایر روش‌ها مورد استفاده بوده است. روش‌های شبه‌تجربی، پیمایشی، علی-مقایسه‌ای، پدیدارشناختی، تحلیل محتوا، موردی، آزمایشی و دلفی از نظر میزان استفاده در پایان‌نامه‌های این رشته به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارند (با توجه به اینکه در بعضی از پایان‌نامه‌ها از دو روش استفاده شده است تعداد روشهای تحقیق از تعداد نمونه‌ها بیشتر است).

جدول ۶. توزیع فراوانی روش‌های پژوهش استفاده شده در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

جدول ۶. توزیع فراوانی رویکردهای پژوهش (کمی، کیفی، آمیخته)

رویکرد	کمی		کیفی		آمیخته		رشته
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
	۱۵	۷/۷٪	۱	۰/۵۱٪	۳	۱/۵۳٪	آموزش و بهسازی منابع
	۵۷	۲۹/۲۳٪	۱۴	۷/۱۷٪	۲	۱/۰۲٪	برنامه‌ریزی درسی
	۱۰۰	۵۱/۲۸٪	۱	۰/۵۱٪	۲	۱/۰۲٪	روانشناسی تربیتی
	۱۷۲	۸۸/۲۰٪	۱۶	۸/۲۰٪	۷	۳/۵۸٪	مجموع

با توجه به اطلاعات بدست آمده از جدول ۶، در تمامی گرایش‌های رشته علوم تربیتی، رویکرد کمی به عنوان رویکرد غالب بوده است.

پرسش سوم: آیا جنسیت بر گرایش‌های موضوعی پایان‌نامه‌های رشته علوم تربیتی دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تبریز تأثیرگذار است؟

برای پاسخگویی به این سوال از آزمون خی دو استفاده شد. جدول ۷ نتایج آزمون خی دو برای بررسی رابطه جنسیت و گرایش‌های موضوعی در پایان‌نامه‌های رشته آموزش و بهسازی منابع را نشان می‌دهد.

جدول ۷. نتایج آزمون خی دو برای بررسی تاثیر جنسیت بر گرایش های موضوعی پایان نامه های رشته ی آموزش و بهسازی

منابع	گرایش های موضوعی پایان نامه های رشته آموزش و بهسازی منابع	مرد		زن		مقدار آماره خی دو	درجه آزادی	سطح معنی داری
		فراوانی درصد	فراوانی درصد	فراوانی درصد	فراوانی درصد			
	آموزش الکترونیکی	۰	۰	۱	۶.۷	۶.۹۶۷	۸	۰.۵۴۰
	آموزش و توسعه	۱	۲۵.۰	۱	۶.۷			
	ارزیابی دوره های آموزشی	۱	۲۵.۰	۱	۶.۷			
	ارزیابی عملکرد	۲	۵۰.۰	۲	۱۳.۳			
	توانمندسازی	۰	۰	۱	۶.۷			
	رفتار سازمانی	۰	۰	۲	۱۳.۳			
	سبک های رهبری	۰	۰	۲	۱۳.۳			
	مدیریت دانش	۰	۰	۳	۲۰.۰			
	مدیریت کیفیت و بهره وری	۰	۰	۲	۱۳.۳			

بر اساس داده های جدول ۷ و با توجه به اینکه سطح معناداری آزمون (۰/۵۴) بیشتر از ۰/۰۵ می باشد، نتیجه گیری می شود بین جنسیت و گرایش های موضوعی در پایان نامه های رشته آموزش و بهسازی منابع رابطه ی معناداری وجود ندارد. یعنی جنسیت در گرایش های موضوعی پایان نامه های این رشته تاثیرگذار نبوده است.

جدول ۸ نتایج آزمون خی دو برای بررسی رابطه جنسیت و گرایش های موضوعی در پایان نامه های رشته برنامه ریزی درسی را نشان می دهد.

جدول ۸. نتایج آزمون خی دو برای بررسی تاثیر جنسیت بر گرایش های موضوعی پایان نامه های رشته ی برنامه ریزی درسی

منابع	گرایش های موضوعی پایان نامه های رشته برنامه ریزی درسی	مرد		زن		مقدار آماره خی دو	درجه آزادی	سطح معنی داری
		فراوانی درصد	فراوانی درصد	فراوانی درصد	فراوانی درصد			
	ارزشیابی برنامه درسی	۶	۲۴.۰	۶	۱۲.۵	۷.۲۶۲	۱۰	۰.۷۰۰
	برنامه درسی آموزش عالی	۱	۴.۰	۵	۱۰.۴			
	برنامه درسی پنهان	۱	۴.۰	۲	۴.۲			
	برنامه درسی مدارس	۲	۸.۰	۴	۸.۳			
	تحلیل محتوا	۲	۸.۰	۴	۸.۳			
	تمرکز و عدم تمرکز برنامه ریزی درسی	۰	۰	۲	۴.۲			
	طراحی فضای فیزیکی آموزشی	۰	۰	۱	۲.۱			
	مسائل جدید در برنامه ریزی درسی	۲	۸.۰	۹	۱۸.۸			
	نظریه های انگیزش	۰	۰	۱	۲.۱			
	نظریه های یادگیری و تدریس	۸	۳۲.۰	۱۲	۲۵.۰			
	نیازسنجی آموزشی	۳	۱۲.۰	۲	۴.۲			

بر اساس داده‌های ۸ و با توجه به اینکه سطح معناداری آزمون (۰/۷۰) بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشد، نتیجه‌گیری می‌شود بین جنسیت و گرایش‌های موضوعی در پایان‌نامه‌های رشته برنامه‌ریزی درسی رابطه‌ی معناداری وجود ندارد. یعنی جنسیت در گرایش‌های موضوعی پایان‌نامه‌های این رشته تاثیرگذار نبوده است. جدول ۹، نتایج آزمون خی دو برای بررسی رابطه جنسیت و گرایش‌های موضوعی در پایان‌نامه‌های مقطع ارشد رشته روانشناسی تربیتی را نشان می‌دهد.

جدول ۹. نتایج آزمون خی دو برای بررسی تاثیر جنسیت بر گرایش‌های موضوعی پایان‌نامه‌های مقطع ارشد رشته‌ی

روانشناسی تربیتی

گرایش‌های موضوعی پایان‌نامه‌های مقطع ارشد رشته روانشناسی تربیتی	مرد		زن		مقدار آماره خی دو	درجه آزادی	سطح معنی داری
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی			
تفاوت های فردی در یادگیری و آموزش	۷.۱	۲	۳.۶	۲	۱۲.۸۶۳	۱۳	.۴۵۸
دین و مهارت های اجتماعی	۳.۶	۱	۵.۴	۳			
راهنمادهای مطالعه و یادگیری	۱۷.۹	۵	۱۰.۷	۶			
روانشناسی افراد با نیازهای ویژه و آموزش آنها	۱۰.۷	۳	۵.۴	۳			
روانشناسی معلم	۳.۶	۱	۱.۸	۱			
سبک های تفکر و آموزش	۳.۶	۱	۵.۴	۳			
شیوه های اصلاح و تغییر رفتار	۰	۰	۱۰.۷	۶			
شیوه های سنجش و ارزشیابی	۰	۰	۳.۶	۲			
شیوه های نوین یاددهی و یادگیری	۱۰.۷	۳	۱۲.۵	۷			
کاربرد نظریه های رشد و یادگیری	۱۷.۹	۵	۸.۹	۵			
کاربرد نظریه های مدیریت و رهبری در نظام آموزشی	۰	۰	۸.۹	۵			
مبانی فلسفی و نظری روانشناسی تربیتی	۳.۶	۱	۳.۶	۲			
نظریه های آموزشی و کاربرد آنها در مقاطع مختلف	۷.۱	۲	۱۴.۳	۸			
نظریه های انگیزش	۱۴.۳	۴	۵.۴	۳			

بر اساس داده‌های جدول ۹ و با توجه به اینکه سطح معناداری آزمون (۰/۴۶) بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشد، نتیجه‌گیری می‌شود بین جنسیت و گرایش‌های موضوعی در پایان‌نامه‌های رشته روانشناسی تربیتی رابطه‌ی معناداری وجود ندارد. یعنی جنسیت در گرایش‌های موضوعی پایان‌نامه‌های مقطع کارشناسی ارشد رشته روانشناسی تربیتی تاثیرگذار نبوده است.

جدول ۱۰، نتایج آزمون خی دو برای بررسی رابطه جنسیت و گرایش‌های موضوعی در پایان‌نامه‌های مقطع دکتری رشته روانشناسی تربیتی را نشان می‌دهد.

جدول ۱۰. نتایج آزمون خی دو برای بررسی تاثیر جنسیت بر گرایش‌های موضوعی پایان‌نامه‌های مقطع دکتری رشته‌ی

روانشناسی تربیتی

گرایش‌های موضوعی پایان‌نامه‌های مقطع دکتری رشته روانشناسی تربیتی	مرد		زن		مقدار آماره خی دو	درجه آزادی	سطح معنی داری
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی			
الگوهای برنامه ریزی درسی	۷.۷	۱	۰	۰	۶.۶۵۸	۵	.۲۴۷
راهنمادهای مطالعه و یادگیری	۱۵.۴	۲	۰	۰			
سبک های تفکر و آموزش	۲۳.۱	۳	۰	۰			
شیوه های اصلاح و تغییر رفتار	۳۰.۸	۴	۱۶.۷	۱			
شیوه های نوین یاددهی و یادگیری	۱۵.۴	۲	۵۰.۰	۳			
کاربرد نظریه های رشد و یادگیری	۷.۷	۱	۳۳.۳	۲			

بر اساس داده‌های جدول ۱۰ و با توجه به اینکه سطح معناداری آزمون (۰/۲۵) بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشد، نتیجه‌گیری می‌شود بین جنسیت و گرایش‌های موضوعی در پایان‌نامه‌های مقطع دکتری رشته‌ی روانشناسی تربیتی رابطه‌ی معناداری وجود ندارد. یعنی جنسیت در گرایش‌های موضوعی پایان‌نامه‌های مقطع دکتری رشته‌ی روانشناسی تربیتی تأثیرگذار نبوده است.

با توجه به اینکه در تمامی رشته‌های مورد بررسی رابطه‌ی معناداری بین گرایش‌های موضوعی و جنسیت مشاهده نشد، در پاسخ به پرسش سوم پژوهش باید گفت که جنسیت بر گرایش‌های موضوعی پژوهشگران تأثیرگذار نبوده است.

پرسش چهارم: آیا مقطع تحصیلی بر نوع روش مورد استفاده در پایان‌نامه‌های رشته علوم تربیتی دانشگاه تبریز تأثیرگذار است؟

برای پاسخگویی به این پرسش پژوهش نیز از آزمون خی دو استفاده شده است. جدول ۱۱، نتایج آماری بررسی تأثیر مقطع تحصیلی بر نوع روش تحقیق مورد استفاده در پایان‌نامه‌های رشته علوم تربیتی را نشان می‌دهد. با استفاده از یافته‌های جدول می‌توان این‌گونه بیان نمود که مقطع تحصیلی بر نوع روش پژوهش مورد استفاده تأثیر دارد ($p < 0/05$). به طوری که در مقطع ارشد رشته‌های مورد بررسی بیشتر از روش‌های همبستگی و پیمایشی، و در مقطع دکتری بیشتر از روش‌های شبه تجربی استفاده شده است.

جدول ۱۱. نتایج آماری بررسی تأثیر مقطع تحصیلی بر نوع روش مورد استفاده در پایان‌نامه‌های رشته علوم تربیتی

نوع روش مورد استفاده	ارشد		دکتری		مقدار آماره خی دو	درجه آزادی	سطح معنی داری
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی			
آزمایشی	۱	۱۵	۱	۵/۳	۶۰/۵۳۷	۹	/۰۰۱
پدیدارشناختی	۱۶	۷/۶	۰	۰			
پیمایشی	۴۵	۲۲/۲	۰	۰			
تحلیل محتوا	۱۰	۴/۰	۱	۵/۳			
دلفی یا زمینه ای	۱	۱۵	۰	۰			
شبه تجربی	۳۴	۱۷/۲	۱۷	۸۹/۵			
علی - مقایسه ای	۱۸	۹/۱	۰	۰			
موردی	۳	۱/۰	۰	۰			
همبستگی	۷۵	۳۷/۹	۰	۰			

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که در رشته آموزش و بهسازی منابع حوزه ارزیابی عملکرد با فراوانی ۴ و مقوله مدیریت دانش با فراوانی ۳ بیشترین، و حوزه توانمندسازی و آموزش الکترونیکی با فراوانی ۱، کمترین تعداد پایان‌نامه را داشته‌اند؛ در رشته برنامه‌ریزی درسی، حوزه‌ی نظریه‌های یادگیری و تدریس با فراوانی ۲۰، حوزه‌ی ارزشیابی برنامه درسی با فراوانی ۱۲ و حوزه‌ی مسائل جدید در برنامه‌ریزی درسی با فراوانی ۱۱، از جمله موضوع‌هایی هستند که بیشترین توجه را به خود جلب کرده‌اند و حوزه‌های نظریه‌های انگیزش با

فراوانی ۱، تمرکز و عدم تمرکز برنامه‌ریزی درسی با فراوانی ۲ و برنامه درسی پنهان با فراوانی ۳، از جمله حوزه‌هایی بودند که کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. در مقطع کارشناسی ارشد رشته روانشناسی تربیتی، حوزه‌ی راهبردهای مطالعه و یادگیری با فراوانی ۱۱ و حوزه‌ی کاربرد نظریه‌های رشد و یادگیری، شیوه‌های نوین یاددهی و یادگیری، نظریه‌های آموزشی و کاربرد آن‌ها در مقاطع مختلف تحصیلی هر یک با فراوانی ۱۰ بیشتر از سایر موضوع‌ها مورد توجه بوده‌اند و شیوه‌های سنجش و ارزیابی با فراوانی ۲، روانشناسی معلم با فراوانی ۲، کاربرد نظریه‌های مدیریت و رهبری در نظام آموزشی با فراوانی ۳ از جمله موضوعاتی بودند که کمترین توجه را به خود جلب کرده‌اند. در مقطع دکتری روانشناسی تربیتی، شیوه‌های اصلاح و تغییر رفتار و شیوه‌های نوین یاددهی و یادگیری با فراوانی ۵ بیشترین، و حوزه‌های راهبردهای مطالعه و یادگیری، و برنامه‌ریزی با فراوانی‌های ۲ و ۱ به ترتیب کمترین توجه را به خود جلب کرده‌اند.

با عنایت به اینکه تا کنون در داخل و خارج از کشور پژوهشی در حوزه‌ی تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های رشته علوم تربیتی انجام نگرفته است، نمی‌توان در مورد همسویی و یا ناهمسویی نتایج پژوهش با پژوهش‌های مشابه از نظر روند موضوعی قضاوت نمود. اما بررسی پژوهش‌های آذرانفر (۱۳۸۵)، سیدین و باب‌الحوائجی (۱۳۸۸)، دولانی و همکاران (۱۳۸۸)، میرسندسی (۱۳۸۲)، کشمیری و همکاران (۱۳۸۹)، پورثانی و امین‌پور (۱۳۸۱) و پایان‌نامه‌های خارجی از جمله عبدولایه (۱۹۹۹)، کوفوگیاناکیس و کروملی (۲۰۰۴)، فوسو و آلما (۲۰۰۶) که در حوزه‌های موضوعی دیگر انجام شده است، نشان می‌دهد که در هر رشته دو یا سه حوزه‌ی موضوعی بیشترین توجه را به خود جلب کرده، و بقیه حوزه‌ها از فراوانی کم (یک یا دو مورد) برخوردار بوده‌اند که این یافته با پژوهش حاضر نیز سازگار می‌باشد.

با توجه به یافته‌های حاصل‌شده، در رشته آموزش و بهسازی منابع روش همبستگی با فراوانی ۱۲، روش پیمایشی با فراوانی ۹، روش تحلیل محتوا با فراوانی ۵، مطالعه موردی با فراوانی ۲، روش پدیدارشناختی با فراوانی ۲ و روش شبه‌تجربی با فراوانی ۱ مورد استفاده قرار گرفته‌اند؛ در رشته برنامه‌ریزی درسی روش پیمایشی با فراوانی ۲۸، روش همبستگی با فراوانی ۱۷، روش پدیدارشناختی با فراوانی ۱۴، روش شبه‌تجربی با فراوانی ۸، روش تحلیل محتوا با فراوانی ۴، روش علی-مقایسه‌ای با فراوانی ۴، روش دلفی با فراوانی ۱، روش آزمایشی با فراوانی ۱ و مطالعه موردی با فراوانی ۱ مورد استفاده قرار گرفته‌اند؛ در مقطع کارشناسی ارشد رشته روانشناسی تربیتی، روش همبستگی با فراوانی ۴۶، روش شبه‌تجربی با فراوانی ۲۵، روش علی-مقایسه‌ای با فراوانی ۱۴ و روش پیمایشی با فراوانی ۸ مورد استفاده قرار گرفته‌اند؛ در مقطع دکتری رشته روانشناسی تربیتی، روش شبه‌تجربی با فراوانی ۱۷ و روش آزمایشی با فراوانی ۱ مورد استفاده قرار گرفته‌اند. سیدین و باب‌الحوائجی (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی نشان دادند که روش پیمایشی بیشترین روش مورد استفاده بوده است. کوفوگیاناکیس و کروملی (۲۰۰۴) نیز که به تحلیل پژوهش‌های حوزه‌ی کتابداری پرداختند، به این نتیجه رسیدند که روش توصیفی بیشترین فراوانی را دارد. با توجه به یافته‌های این پژوهش که حاکی از غالب بودن روش‌های همبستگی و پیمایشی در پایان‌نامه‌های مورد بررسی بوده و از آنجایی که پژوهش‌های همبستگی و پیمایشی در زمره‌ی پژوهش‌های توصیفی قرار می‌گیرند، همسویی نتایج پژوهش با پژوهش‌های قبلی تایید می‌شود.

یافته‌های پژوهش نشان داد در رشته‌ی علوم تربیتی جنسیت تأثیری در انتخاب گرایش‌های موضوعی خاص ندارد. بنابراین الگویی که انتظار می‌رفت در این پژوهش شکل نگرفت. چنین می‌توان تحلیل کرد که گرایش‌های موضوعی بیشتر تحت تأثیر سایر عوامل مانند علایق پژوهشی اساتید و دوره‌های آموزشی قرار گرفته و هر دو جنسیت به یک میزان از این عوامل متأثر شده‌اند.

نهایتاً، یافته‌های پژوهش نشان داد مقطع تحصیلی بر نوع روش پژوهش مورد استفاده در پایان‌نامه‌های این رشته تأثیرگذار است. در مقطع دکتری اکثر پایان‌نامه‌ها از روش شبه تجربی استفاده کرده‌اند. ولی در مقطع کارشناسی ارشد از اکثر روش‌های پژوهش از جمله همبستگی و پیمایشی استفاده شده است. تأثیر مقطع تحصیلی بر نوع روش پژوهش همسو با پژوهش‌های دولانی، حسینی‌نسب و نیک‌نفس (۱۳۸۸) می‌باشد. به نظر می‌رسد نوعی قانون نانوشته در دوره‌های تحصیلات تکمیلی حکمفرماست، بدین صورت که دانشجویان دوره‌ی کارشناسی ارشد بیشتر به سمت پژوهش‌هایی سوق داده می‌شوند که روش‌های پیمایشی و همبستگی صورت می‌گیرد. چرا که اغلب اساتید با در نظر گرفتن این که پایان‌نامه‌ی دوره ارشد معمولاً اولین تجربه‌ی پژوهشی دانشجویان است، آنها را به سمت روش‌های جا افتاده برای انجام پژوهش هدایت می‌کنند، در حالی که از دانشجویان دوره دکتری انتظار دارند پژوهش‌های انجام دهند که نیازمند به کارگیری روش‌های چندگانه و پیشرفته‌تر است.

پیشنهادهای پژوهشی

- ✓ بررسی و تبیین چرایی گرایش دانشجویان رشته علوم تربیتی به حوزه‌های موضوعی خاص
- ✓ بررسی و تبیین چرایی گرایش دانشجویان علوم تربیتی به روش‌های پژوهشی مانند همبستگی و پیمایشی
- ✓ بررسی میزان همسویی گرایش‌های موضوعی پایان‌نامه‌های دانشکده علوم تربیتی با اولویت‌های پژوهشی کشور در حوزه‌ی علوم تربیتی
- ✓ بررسی میزان همسویی گرایش‌های موضوعی پایان‌نامه‌های دانشکده علوم تربیتی با جبهه‌های پژوهشی دنیا

پیشنهادهای اجرایی

- ✓ تعیین اولویت‌های پژوهشی رشته‌ی علوم تربیتی
- ✓ گنجاندن فیلدی برای تعیین حوزه‌ی اصلی پژوهش: این امر رصد موضوعی پایان‌نامه‌های انجام شده در مقاطع زمانی مختلف را تسهیل می‌کند.

منابع

- آذرانفر، جوانه (۱۳۸۵). تحلیل محتوای پایان نامه های تحصیلات تکمیلی رشته کتابداری و اطلاع مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران در سالهای ۱۳۷۳-۱۳۸۲. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال.
- پورثانی، مریم و امین پور، آزاده (۱۳۸۱). تحلیل محتوای پایان نامه های کارشناسی ارشد رشته های علوم تغذیه و علوم بهداشتی در تغذیه در دانشگاه های علوم پزشکی شهید بهشتی و تهران و مقایسه آنها از نظر پرداختن به اولویت های پژوهشی در زمینه تغذیه. مقاله ارائه شده در هفتمین کنگره تغذیه ایران. رشت: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی گیلان.
- دانشگاه تبریز، معاونت آموزشی دانشگاه (۱۳۷۸). معرفی دانشگاه تبریز.
- دولانی، عباس؛ حسینی نسب، سید داود و بهروز نیک نفس (۱۳۸۸). روش های تحقیق مورد استفاده در پایان نامه های فارغ التحصیلان دانشگاه علوم پزشکی تبریز در سال های ۱۳۸۴-۱۳۷۵، علوم و فناوری اطلاعات، زمستان، ش. ۲ (پیاپی ۶۰).
- رضایی، باسمه؛ رحیمی، صالح (۱۳۸۷). تحلیل محتوای پایان نامه های دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران از آغاز تا سال ۱۳۸۶، نشریه روانشناسی و علوم تربیتی، ش. ۳، دوره ۳۸.
- ساروخانی، باقر (۱۳۸۲). روش های تحقیق در علوم اجتماعی، ج ۲، چاپ چهارم، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- سعدی پور (بیابانگرد)، اسماعیل (۱۳۹۳). روش های تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی، ج ۲، تهران، نشر دوران
- سیدین، سیدمهرداد؛ باب الحوائجی، فهیمه (۱۳۸۸). تحلیل محتوای پایان نامه های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای تهران شمال، علوم و تحقیقات تهران، علوم و تحقیقات اهواز و همدان در سال های ۱۳۷۲-۱۳۸۶.
- کشمیری، مهرداد؛ سه دهی، مریم؛ صابری، محمدکریم (۱۳۸۹). تحلیل محتوای چکیده پایان نامه های کارشناسی ارشد کتابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال و علوم تحقیقات از سال ۱۳۸۰-۱۳۸۶. فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۸۹: ۱۲۸-۱۱۳.
- محمدی، مهدی؛ صفری، فرشته (۱۳۹۹). پژوهش های تحلیل محتوا در حوزه علم اطلاعات و دانش شناسی ایران بین سال های ۱۳۹۷-۱۳۶۵. فصلنامه علوم و فنون مدیریت اطلاعات، سال ۶، ش. اول، بهار ۹۹ (۱۸).
- میرسندسی، محمد (۱۳۸۲). تحلیل محتوای پایان نامه های دانشجویی در رشته جامعه شناسی. دانشگاه تربیت مدرس (کارشناسی ارشد و دکتری). فصلنامه مصباح، ۱۷۶-۱۵۷.

Abdoulaye, H. (2002). Research Trends in Humanities: An Analysis of Masters Theses at the International Islamic University Malay sis Malaysian Journal of Library and Information Science Review, 9 (1):59-68.

- Fosu, V.K., & A.A. Alemna. (2006).An Analytical Study of Master Dissertation on the Balme Library. University of Ghana. Logon_ AfricanJournal of Library, Archive and Information Science,16(2), 71-78.
- Koufogiannakis, D .and Ellen Crumley (2004).Content Analysis inLibrarianship Research. Journal of Information Science, 30 (3), 227-239.
- Gurhan durak & et al (2017).Trends in distance education: A content analysis of master's thesis.The Turkish online journal of educational technology, 16(1):.203-218.
- Jin, zhang; Yuehua, zhao and Yanyan wang (2016). A study on statistical methods used in six journals of library and information science, emerald; online information reviw, 40 (3).416-434.Doi:10,1108/OIR-07-2015-0247.
- Murat dirlikli & Kamil Aydm & Levent Akgun(2016).Cooperative learning in turkey: A content analysis of theses.Educational sciences, theory & practice, 1251-1273.www.estp.com.tr